

МЕТОДОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ КАР'ЄРНИХ ОРІЄНТАЦІЙ УЧНІВ СУЧАСНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ШКОЛИ

Валерій Орлов,

провідний науковий співробітник лабораторії професійної
кар'єри Інституту професійно-технічної освіти
НАПН України, доктор педагогічних наук, професор

Початки професійних і кар'єрних орієнтацій закладаються у свідомості учнів у результаті емоційно-образних розмірковувань. Відтак, формуються «емпіричні» орієнтири, котрі в подальшому трансформуються у стійкі уявлення про майбутню професію і за певних умов набувають ознак стабільності. Уявлення про власне професійне майбутнє, що виникають стихійно, раціоналізуються, набувають характеристик, наближених до об'єктивної дійсності і життєдіяльності майбутнього фахівця. Проте аналіз таких уявлень і проявів кар'єрних орієнтацій засвідчує недостатній рівень їх усвідомлення учнями ПТНЗ. Серед типових психологічних проблем, пов'язаних з кар'єрними орієнтаціями та професійним становленням учнів ПТНЗ, спостерігаємо неузгодженість ідеального і реального образу обраної професії, частково викривлене або повне несприйняття ціннісних орієнтацій щодо успіху у професійній діяльності, неузгодженість дійсної та ідеальної мотивації щодо професійної самоактуалізації особистості в сучасних умовах праці, неадекватність самооцінки власних здатностей та можливостей.

У науково-освітньому просторі утверджується позиція, що розвиток кар'єрних орієнтацій стане дієвим фактором впливу на вибір, планування й реалізацію професійної кар'єри майбутніх фахівців. Експериментально доведено, що початок формування уявлень про професійний успіх і кар'єрні орієнтації учнів ПТНЗ закладається під час розповідей про переваги професій. Викладачі, педагоги професійного навчання, мотивуючи пізнавальну діяльність майбутніх кваліфікованих робітників, звертають увагу на життєву і професійну значущість, роль і функції опановуваних знань і вмінь для майбутньої професійної кар'єри. Щоб цей процес набув послідовної стабільності і перетворився у динамічну систему розвитку кар'єрних орієнтацій, викладачам бажано оволодіти відповідними педагогічними технологіями.

У розроблені таких технологій ми спираємося на результати досліджень, які свідчать, що серед учнів ПТНЗ обов'язково трапляються особистості з явно вираженими лідерськими якостями і прагненням організувати і керувати людьми. У даному разі першорядне значення має орієнтація особистості на інтеграцію зусиль інших людей, готовність відповідати за результат такої діяльності.

Актуальним різновидом кар'єрних орієнтацій є реакція людини на виклики суспільного прогресу (за Е. Шейном). Основні цінності такої кар'єрної орієнтації – це конкурентоздатність, прагнення до перемоги над іншими, подолання перешкод, здатність до вирішення складних завдань, що

вимагають від людини мобілізації своїх сил і потенційних можливостей. Наприклад, учень ПТНЗ з подібною орієнтацією може розглядати суперечки з однокурсниками і викладачами як гру, в якій необхідно перемогти. Особливою цінністю для учнів і викладачів з такою орієнтацією є новизна, різноманітність і виклики. Життєво важливою є кар'єрна орієнтація інтеграції стилів життя.

Характерною особливістю частини учнів ПТНЗ є їхня зорієнтованість на автономію (незалежність), намагання звільнитися від організаційних правил, приписів і обмежень. Яскраво вираженою вбачаємо потребу робити все самостійно, відповідно до власних ціннісних орієнтирів. Таким учням складно обмежувати свою діяльність правилами внутрішнього розпорядку, виконувати розпорядження наставника, вони воліють працювати за власним темпом, зберігаючи свою незалежність. Учні, зорієнтовані на стабільність, можуть виявляти здатність до кар'єрного зростання. Однак, надаючи перевагу стабільному працевлаштуванню і проживанню, такі особистості легко відмовляються від високих посад.

За останні десятиліття значно зросла кількість людей, орієнтованих на підприємницьку діяльність. Люди з такою кар'єрною орієнтацією прагнуть створювати щось нове, легко долають перешкоди, готові до ризику, не воліють працювати на інших, орієнтовані на те, щоб створити власну справу, в якій буде реальна можливість самореалізації, незважаючи на існуючі ризики чи можливі невдачі.

Жодну з наведених орієнтацій не можна розцінювати як добру чи погану. Розмаїття орієнтацій майбутнього кваліфікованого робітника в соціальній і професійній взаємодії дає йому змогу отримувати задоволення від своєї роботи, легко долати проблемні ситуації, більш активно особистісно самореалізовуватися. Завдання професійної школи полягає у створенні умов для формування кар'єрних орієнтацій і розвитку кар'єрної компетентності учнів ПТНЗ. Розпочинаючи роботу з розвитку кар'єрної орієнтації, педагогам необхідно переконатися в адекватному сприйнятті довіри учнів, оскільки за відсутності довіри у стосунках на запитання: «Яким ти бачиш своє майбутнє?» або «Якою ти уявляєш свою кар'єру?» навряд чи вдасться отримати правдиву відповідь. Для встановлення довірливих стосунків рекомендуємо розпочинати бесіду такими запитаннями: «Чи знаєте ви когось багатого і знаменитого? Він завжди впевнений у собі, популярний, і постійно щасливий? Він є для вас втіленням життєвого успіху?».

Тут важливо підтримувати процес розмірковувань, уважно вислуховувати учнів, стимулювати їхні бажання висловитися, обговорити результати власних роздумів, поступово формуючи світоглядну позицію, в якій істинний успіх визначається повагою, вдячністю людей і приходить завдяки чесності й терпінню, володінню ризиками, яких, дійсно, складно набути. Учні повинні самостійно сформулювати висновок, що матеріальні статки можуть полегшити життєдіяльність людини, але не обов'язково покращать рівень її буття. У подальшому ефективним буде проведення тренінгів, рольових ігор, моделювання життєвих ситуацій в умовах

професійної діяльності. Учні в тренінгу здатні змінювати імідж, змінювати себе. У них формується нове ставлення до свого особистісного і професійного «Я».

За результатами проведеного нами моніторингу щодо сформованості кар'єрних орієнтацій учнів ПТНЗ встановлено, що в 28,7 % респондентів - переважає зорієнтованість на розвиток власної професійної компетентності; у 8,5 % - на діяльність менеджера. У 18,3 % опитаних орієнтація, пов'язана з майбутньою підприємницькою діяльністю; а 44,5 % респондентів – ще не визначились із ціннісно-світоглядними орієнтаціями здобуття фахової освіти. Відтак, маємо широке поле діяльності щодо формування кар'єрних орієнтацій учнів ПТНЗ. Ми покладаємо надії на те, що в ході експерименту професійно значущі кар'єрні орієнтації набуватимуть подальшого розвитку і сприятимуть професійному самовизначенню та майбутньому кар'єрному успіху випускників ПТНЗ.

Список використаних джерел:

1. Тренінг «Як побудувати кар'єру?» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://mikhnova.net/treninh-yak-pobuduvaty-karjeru/>
2. Шейн Э. Х. Организационная культура и лидерство / Э. Х. Шейн. СПб. : Питер, 2002. – 336 с.